

Indeholder data fra Geodatastyrelsen, april 2013.
Kortet er bearbejdet af Troels Brandt.

Grafisk tilrettelægning: Cathrine Lucie tlf. 2636 0256

Oldtidsstien

Søndersø og Jønstrup

Signaturforklaring

- - - - - Cykelsti
- · · · · Trampesti
- - - - - Andre cykelstier
- Oldtidsvejstrøg
- ● ● Mulige vejstrøg

- Høje og storstensgrave
- 20, 21, ..., 29 Informationspæle

Infopælens skilt

Ring 99 400 585

Normal samtaletakst

Oldtidsstier.dk

Nr. 28

Oldtidsstifonden

Fotografier: Niels Bødker Thomsen
Forsidebillede: Harevad Bro

1. udgave 2013. Folderen er udarbejdet af Fonden til fremme af oldtidssti i Nordøstsjælland www.oldtidsstier.dk

Oldtidsstifonden

Ring 99 400 585
Oldtidsstier.dk
Nr. 28

Tidstavle for Furesø-egnen

- fra jægerstenalder til i dag

Periode	Furesø-historie
Jægerstenalder 13000-4000 f. Kr. <ul style="list-style-type: none">• 11000• 8000-4000	Første jægere på egnen. Jægere på sommerbesøg.
Bondestenalder 4000-1700 f. Kr. <ul style="list-style-type: none">• 4000• 3500-3200• 3200• 2500-	Første bønder på egnen. Første vejstrøg opstår. Dysser opføres ved vejstrøgene. Jættestuen Gretteshøj opføres. Bebyggelser langs det nord-sydgående vejstrøg forbi vestenden af Farum sø.
Bronzealder 1700-500 f. Kr. <ul style="list-style-type: none">• 1400	Bebyggelse langs det nord-sydgående vejstrøg . Høj række og høje langs egnens hovedvejstrøg. En af højene i høj rækken er Ryethøj .
Jernalder 500 f. Kr.-800 e. Kr. <ul style="list-style-type: none">• 200-400 e. Kr.	Bebyggelse langs det nord-sydgående vejstrøg . Først og fremmest i Værløse-området. Aristokrati og rige grave med import fra romerriget. Alugodgraven .
Vikingetid 800-1050	Trækirke i Kirke Værløse og måske ved Farum kirke.
Middelalder 1050-1536 <ul style="list-style-type: none">• 1150• 1286• 1300-1400	Hvideslægten har magten i området. Mange af egnens landsbyer opstår. Der opføres stenkirker i Kirke Værløse og Farum. Farumgård opføres. Efter mordet i Finderup Lade mister Hvideslægten magten på egnen, og kirken overtager størstedelen af jorden. Der bygges vandmøller , også langs Mølleåen. Mølledæmning ved Fiskebæk hæver vandstanden i Farum sø, og vejstrøget ved vestenden oversvømmes . Hovedfærdslen går herefter over Fiskebækken. Kirkerne får tårne.
Nyere tid 1536 – i dag <ul style="list-style-type: none">• 1900- 2012	Efter reformationen får Kongen størstedelen af Furesø-egnen, og egnens befolkning bliver Kongens bønder. Jernbane og broer samt motorvej over Fiskebækken .

Søndersø

Oldtidsstien Søndersø og Jonstrup

Oldtidsstien ved Søndersø og Jonstrup er en blandt flere oldtidsstier på Furesø-egnen. Turen ad stien, markeret på kortet med **rød stiplede signatur**, kan fx begynde ved Eningshøj, der er en genopbygget gravhøj fra stenalderen, beliggende højt i terrænet med udsigt over Præstesø og Søndersø. Man kan også starte rundturen fra P-pladsen på Ballerupvej - ved indkørslen til Vandværket.

Langs stien er placeret 10 nummererede informationspæle, der markerer dysser, hulveje og andre fortidsminder samt kulturspor (se kort). Hvis du vil vide mere, når du står ved en pæl, kan du ringe til telefonnummeret på pælen, efterfulgt af pælens nummer, eller læse på Oldtidstifondens hjemmeside www.oldtidsstier.dk.

På kortet er med violet stiplede signatur markeret stier, som giver mulighed for kortere ture. Stierne er cykelegnede.

Dyssen Tingstedet i Jonstrup Vang

Fortidens Jonstrup

Tilbage i oldtiden var det, vi i dag kender som Jonstrupområdet, dækket af urskov. For omkring 6000 år siden begyndte de første bønder i Danmark at fælde skov og dyrke den ryddede jord. Dette skete også i Jonstrupområdet. Oldtidsbøndernes gravhøje eller dysser i Jonstrup Vang vidner herom. Områdets egentlige historie begyndte i en tid, da kirke og adel var herrer. En stormand med navnet Jon byggede i tidlig middelalder en gård, formodentlig befæstet med volde, ved Søndersø og lod området opdyrke. Ifølge de historiske kilder ved vi, at området i 1370 havde skiftet ejer og nu tilhørte bispem i Roskilde. Efter reformationen i 1536 blev Jonstrupområdet krongods. Området omfattede en hovedgård, en bondeby og en vandmølle samt tilhørende jorder og skovområde. Som følge af brande blev hovedgården og bondebyen nedlagt engang i 1600-tallet.

Kongen indhegnede området og anvendte det som kongelig høeng uden adgang for områdets bønder. Ved landboreformerne og skovforordningerne omkring år 1800 blev området mellem nutidens Jonstrup Vang og Søndersø udstykket som kompensation til husmændene i de omkringliggende landsbyer. Jonstrup Vang blev en del af statens fredskove. Bondebyen med to gårde beliggende umiddelbart vest for Jonstrup Seminarium blev udgravet i 2008.

Rillesten

De såkaldte rillesten, man kan finde rundt omkring i skoven, er vidne om stenhuggernes arbejde. En overgang troede man, at rillerne havde en rituel betydning, og at de stammede fra oldtiden. Men nu ved man, at rillen var den gængse metode til at kløve store sten i tiden fra ca. 1600-1800. Stenhuggerne havde ikke megen fornemmelse for fortidsminder. Flere steder kan man se, at de har været i gang med at kløve stenene i højenes gravkamre og stenene langs højenes rand. Riller eller spor af riller fra mislykkede kløvninger afslører deres arbejde. Kløvningerne er lykkedes i de fleste tilfælde, og gravhøjene mangler de kløvede sten og er derfor ofte mere eller mindre ødelagte.

Fortællinger langs stien

20. Eningshøj

Eningshøj ligger højt i terrænet med udsigt over Præstesø og Søndersø. I højen fandt arkæologerne en stenkiste, en såkaldt hellekiste. I kisten fandtes skeletrester fra voksne og børn begravet i sen stenalder og tidlig bronzealder. Nogle tænder viser, at børnene var mellem fire og fem år. Eningshøj er en genopbygget gravhøj, oprindeligt fra sen stenalder. Det er den sydligste af ni gravhøje, der i oldtiden lå som en nord-sydgående høj række hen over Værløse Vest området langs Vandskelsvejen.

Yderligere oplysninger kan læses på Furesø Kommunes tavle, som står ved krydset med de to stier, der afgrænser området ved Eningshøj.

Eningshøj: Gravhøj fra sen stenalder - Søndersø anes i baggrunden

21. Alugodgraven

I graven, som er fra omkring 230 e.Kr., blev der fundet skelettet af en ung kvinde gravlagt med meget fornemme gaver. Blandt fundene var et stort sølvsmykke, en såkaldt fibel, brugt til at holde tøjet sammen. Smykket er 10 cm langt. På smykket, som nu er udstillet på Nationalmuseet, er ridset to hagekors samt runeindskriften Alugod. Man mener, at dette er kvindens navn, og at hagekorsene var lykketegne.

Alugod er hermed den første på egnen, som træder ud af historiens anonymitet med sit navn ridset med runer på sit sølvsmykke. Kvindens fornemme gravudstyr viser ligeledes, at hun var af høj byrd, måske en fyrstedatter. Gravpladsen ligger ved Vandskelsvejen.

22. Fortidens landskab på Flyvestationen og Vandskelsvejen

Flyvestationen er domineret af startbane og græsslette. Sletten er en **smeltevandsslette** fra sidste istid. Senere dannedes moser og enge. De blev afvandet af Lerbækken mod vest til den nu udtørrede Borup Sø ved Knardrup og af Fuglebækken mod øst.

På vandskellet mellem de to bække går et oldtidsstrøg, som sydpå passerede gennem landsbyen Bringe, der lå ved kontrollårnet, og løber videre til Gammelvad ved Måløv. Mod nord går oldtidsstrøget forbi Eningshøj. Oldtidsstrøget på Flyvestationens område er en del af et større oldtidsstrøg fra Roskilde/Lejre området vest om Farum Sø til Nordkysten og Helsingør. Oldtidsstrøget følger i store træk vandskellet mellem Roskilde Fjord og Øresund. Dette oldtidsstrøg kalder man **Vandskelsvejen**.

Lerbækken og Fuglebækken forsvandt ved dræning og opfyldning, da Flyvestationen oprettedes. I 1942/43 nedlagde tyskerne Bringe landsbys seks gårde. Vandskelsvejen, der var blevet til landevej, blev i 1952 afbrudt af den lange startbane.

23. Skåltegnstenen fra Jonstrup

Skåltegnstenen findes ved en P-plads bag Jonstrup Seminarium. Ca. 35 meter nord for pælen med infoskiltet bag de store træer findes skåltegnstenen sammen med fem andre sten i et skel. Stenen er forsynet med seks såkaldte skåltegn. Skåltegnene er små cirkelformede og afrundede fordybninger, som bronzealderfolket har indhugget i stenens overflade. Skåltegnene var helligtegn, som man mener symboliserede solen og frugtbarhed, der var en del af bronzealderens tro og kult. Skåltegnene findes ofte i forbindelse med begravelser. Skåltegnstenen ligger næppe på sin oprindelige plads, men kommer fra et nærliggende område, sikkert et dyrket areal, hvor stenen har været i vejen.

24. Dyssekammer og tingstedet i Jonstrup Vang

Dyssekammeret er til venstre for stien, hvor der er ryddet en

Alugodfiblen

Sten med skåltegn

smal passage op ad bakken. Næsten på toppen af bakken findes dyssen, hvor kun to af dyssekammerets fire sten er tilbage. Dyssekammeret, hvor også dækstenen mangler, er det eneste, der er tilbage af en lille langdysse. Oprindeligt har dyssekammeret med dæksten været dækket af en flad jordhøj omkranset af store randsten. Forskellige tiders stenhuggere har fjernet sten fra dyssen, og jordhøjen er gennem de mere end fem tusinde år, dyssen har ligget i Jonstrup Vang, blevet udjævnet af vejrliget.

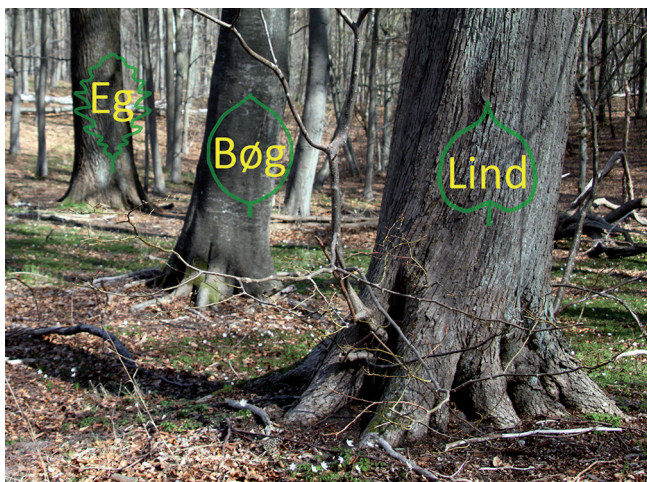
Tingstedet er en langdysse. Den findes ved at lave en afstikker fra ruten på ca. 800 meter ad stien "Måløvvej". Dyssens randsten er store og velbevarede og danner en kreds, som sandsynligvis har givet dyssen dens navn. En meget stor sten ligger i dyssens midte. Det kan være en stor dæksten, der ligger over et gravkammer. Stenen er forsøgt kløvet med to riller. Kløvningen er ikke lykkedes for stenhuggerne, og stenen ligger nu som en smuk og karakteristisk rillesten.

25. Madses Bakke med langdysse og lindetræer fra urskoven

Lidt før stien "Skelvej" rammer Skovlystvej kan man følge et dyrespør 125 meter mod vest op ad **Madses Bakke**. Her findes en af egnens bedst bevarede **langdysser**, hvor randstenene, højen og gravkammeret er bevarede, se billede. Gravkammerets dæksten er trukket lidt til side, så man kan se ned i graven. Umiddelbart vest for dyssen forløber et hulvejsspor, som tyder på, at dyssen blev bygget ved et oldtidsstrøg. I en af randstenene mod nord har en stenhugger hugget en rille.

Øst for stien (modsat Madses Bakke) ses, blandet med bøge og egetræer, en lille bestand af gamle småbladede lindetræer med ru bark, se billede. Småbladet lind vokser kun få steder i Danmark.

De lindetræer, man ser i dag, er som regel storbladet lind. For omkring 6000 år siden var småbladet lind urskovens almindeligste træ. Lindens bast, laget mellem træets bark og ved, blev brugt til snor og tovværk, og de store lindestammer blev foretrukket, når oldtidsfolket skulle udhugge stammebåde. Lindetræerne i Lille Hareskov er efterkommere fra oldtidens urskov.

Lind, bøg og eg

26. Harevad

Harevad var et centralt vadested i Hareskovens netværk af oldtidsstier, hvoraf flere fører nedad mod vadestedet over Tipperup Å, se forsidebilledet. På sydøstsiden af nutidens bro ses stenene fra en stenkiste, fra før broen blev rørlagt. Nordvest for broen har der været flere vadesteder - bl.a. er der fundet rester af en grenvase (vad). Her gik i middelalderen Roskildebispens vej fra Vandskelsvejen ved Måløv og videre til Hjørtholm ad Kulhusvej. Efter Harevad skilte en nordgående gren sig ud over Hejrebakken mod Lille Værløse og Fiskebæk. Høje og dysser indikerer, at der har været stier siden stenalderen - bl.a. med tilknytning til et bopladsområde på højdedragene mod nordøst mellem Skovlystvej og Fægyden.

27. Langdysser og hulveje ved Hejrebakken

85 meter fra pælen i retning mod Ballerupvej ad den regionale cykelsti 53 med navn Vandværksvej, hvor en større skovsti går til venstre, er der til højre ryddet en passage op ad Hejrebakken. På toppen af bakken, lige før man kommer ud på en sti, ligger til venstre et rektangulært dyssekammer uden dæksten. Svagt anes langdyssens høj og nogle få tilbageblevne randsten.

Langdyssen ved Hejrebakkens fod ligger ca. 30 meter fra pælen ad stien i modsat retning, dvs. mod Harevad, og 30 meter til højre for stien. Dyssen syner ikke af meget, da den ligger på en lokal flad forhøjning i terrænet. Dyssen er delvis bevaret med randsten og et gravkammer, men uden dæksten (se billede). Antydninger af stenbrolægning på højen indikerer, at højen i oldtiden har været helt brolagt med sten. Sådanne brolægninger er usædvanlige i Danmark, men kendes fra andre dysser i Hareskovene. Umiddel-

Madses Bakke

bart før dyssen er der en savgrav (med en pæl til orienteringsløb). I Hareskovene findes mange savgrave; hør nærmere herom på tlf. 99 400 585.

Der er et svagt spor efter en stenalderhulvej, som går fra den nedre dysse skråt op over bakken forbi den øvre dysse. Lidt længere fremme, hvor sti 53 krydser stien "Måløvvej", ses til venstre oppe på skråningen nogle dybe hulveje. De er yngre end stenalderhulvejen og har været brugt til at forcere højdedraget på vej fra Harevad til Lille Værløse.

Langdysser ved foden af Hejrebakken

28. Søndersø

Søndersø er sammen med Furesøen og Farum Sø en af egnens tre store søer. Søndersø ligger i en tunneldal dannet ved isens afsmeltning. Da isen trak sig tilbage, efterlod den tunneldalen fyldt med is, og da isen smeltede, var søen der, se billede. I jægerstenalderen gav søen med omgivelser gode muligheder for jagt og fiskeri. Mange fine redskaber er fundet ved søen, blandt andet fiskespyd og en stor økse af urokseknogle. Fra bronzealderen er fundet en stor bronzespydspids begravet ved søbredden. I oldtiden har egnens bønder haft deres kvæg på græs på de fugtige enge ved søen.

Søndersø er i dag en fin lokalitet for fugle (nattegal, rørhøg, rørdrum m.fl.; se også fugletavlen her og i fugletårnet). Desuden er der fine blomster på overdrevslokaliteter i nærområderne ved søen.

29. Jonstrup Voldsted

Øst for Værebros Å's udløb (p.t. rørlagt) fra Søndersø ligger et lille voldsted på en tidligere holm i søen - nu gennemskåret af Perimetervejen. Voldene er faldet sammen, men Nationalmuseet har fundet murstensrester. De indikerer, at der har været en palisadebefæstet gård bygget efter 1150, hvor Hvideslægten havde magten i området med lokalt hovedsæde på Knardrupgård.

Begyggelsen er antagelig en udflyttergård (på olddansk torp/trup) fra Kirke Værløse, som må være opkaldt efter en af slægtens mange Jon'er (sammensat til Jonstrup) - mest sandsynligt Jon Sunesen, der døde i 1202 i Jerusalem.